

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 31. 01. 2014 r.

IV.510.38.2014.DZ

Trybunał Konstytucyjny
Warszawa

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY KANCELARIA	
wpl. dnia	03. 02. 2014
L.dz.	243..... L. zał.

Sygn. akt SK 67/13

W ślad za pismem Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 19 grudnia 2013r. znak: RPO-751516-IV/13/DZ, w którym Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu ze skargi konstytucyjnej Pana M K , działając na podstawie art. 51 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.) oraz art. 16 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2001r. Nr 14, poz. 147 ze zm.), przedstawiam pisemne uzasadnienie stanowiska Rzecznika.

UZASADNIENIE

Skarga konstytucyjna Pana M K kwestionuje zgodność art. 98 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.) oraz § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t.j. Dz.U. z 2013r. poz.490) w zakresie, w którym do podlegających zwrotowi od strony przegrywającej proces kosztów celowego dochodzenia praw i celowej obrony, przepis ten nie zalicza kwoty podatku od towarów i usług (VAT) doliczonej do, ustalonego według norm przepisanych, wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru strony ponoszącej ciężar tego podatku, z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich skarga konstytucyjna ma uzasadnione podstawy. Rzecznik Praw Obywatelskich stanowisko takie co do zasady popiera, uznając za konieczne jedynie doprecyzowanie zakresu zaskarżenia.

Zdaniem Rzecznika Zdaniem Rzecznika, właściwe jest zakwestionowanie zgodności z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z art. 98 § 1 k.p.c. w związku z art. 98 § 3 k.p.c. w związku z § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w zakresie, w którym do podlegających zwróceniu od strony przegrywającej proces kosztów celowego dochodzenia praw i celowej obrony, przepis ten nie zalicza kwoty podatku od towarów i usług (VAT) doliczonej do, ustalonego według norm przepisanych, wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru strony ponoszącej ciężar tego podatku. Przepisy te stanowią bowiem jedną normę prawną, która w sposób całościowy reguluje sytuację prawną strony korzystającej z pomocy adwokata z wyboru w zakresie zwrotu kosztów postępowania w razie wygrania przez nią procesu.

W sprawie cywilnej stanowiącej podstawę złożonej skargi konstytucyjnej Sąd Rejonowy Ł postanowieniem z dnia lipca 2012r. sygn. akt w punkcie pierwszym umorzył postępowanie w sprawie z powództwa M K przeciwko T S.A. w W oraz w punkcie drugim zasądził od pozwanego na rzecz powoda – jako strony wygrywającej - kwotę zł tytułem zwrotu kosztów procesu. Powód M K jest osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej, a w sprawie był reprezentowany przez adwokata z wyboru. Na zasądzoną sumę kosztów procesu składały kwoty: zł opłaty uiszczonej od pozwu, zł opłaty skarbowej od pełnomocnictwa oraz zł wynagrodzenia pełnomocnika. Sąd Rejonowy Ł nie uwzględnił żądania zwrotu poniesionego przez powoda podatku od towarów i usług (VAT) od minimalnego wynagrodzenia pełnomocnika, gdyż uznał, że takie podwyższenie opłaty adwokackiej następuje wyłącznie przy zastępstwie prawnym udzielonym stronie z urzędu.

Złożone przez powoda zażalenie na punkt drugi postanowienia Sądu Rejonowego Ł zostało oddalone prawomocnym postanowieniem Sądu Okręgowego w Ł z dnia listopada 2012r. sygn. akt W uzasadnieniu postanowienia Sąd Okręgowy w Ł wskazał, iż wysokość wynagrodzenia adwokackiego została wiążąco określona w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.) wydanym na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 oraz art.29 ust. 2 ustawy z dnia

26 maja 1982r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188 ze zm.). Unormowanie to jest wyłączone i wyczerpujące, także w odniesieniu do opodatkowania usług adwokackich podatkiem od towarów i usług. Świadczy o tym treść § 2 ust. 3 rozporządzenia obowiązującego od dnia 15 listopada 2005r. Prawodawca zdecydował, że podatek od towarów i usług ma wpływ na wysokość przyznanego wynagrodzenia wyłącznie w przypadku pomocy prawnej udzielanej z urzędu. W konsekwencji opłata zasądzana na rzecz strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru, ustalana według wskazań zamieszczonych w § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia, nie zostaje podwyższona o stawkę podatku VAT. W tym zakresie podatek od towarów i usług nie wchodzi w skład „zwracalnego” wynagrodzenia adwokackiego (art. 98 § 3 k.p.c.). Nie stanowi też wydatku, ponieważ jest świadczeniem publicznoprawnym.

I. Przedmiot zaskarżenia

Zgodnie z art. 98 § 1 k.p.c. strona przegrywająca sprawę obowiązana jest zwrócić przeciwnikowi na jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (koszty procesu).

W przytoczonym przepisie wyrażone zostały dwie podstawowe zasady rozstrzygnięcia o kosztach procesu: zasada odpowiedzialności za wynik procesu oraz zasada kosztów niezbędnych i celowych. Pierwsza oznacza, że strona, która przegrała sprawę, zobowiązana jest zwrócić przeciwnikowi poniesione przez niego koszty procesu, druga natomiast - że strona przegrywająca sprawę zobowiązana jest zwrócić przeciwnikowi tylko te poniesione koszty procesu, które były niezbędne do celowego dochodzenia praw lub celowej obrony.

Istotne znaczenie dla oceny niektórych kosztów jako niezbędnych i celowych mają wskazania zawarte w art. 98 § 2 i § 3 k.p.c. W zależności od tego, czy strona działa osobiście lub przez pełnomocnika niebędącego adwokatem lub radcą prawnym, czy też przez pełnomocnika będącego adwokatem, wymienione przepisy określają kategorie kosztów, co do których ustawodawca przesądził, że są to koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony.

Zgodnie z art. 98 § 3 k.p.c., do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata zalicza się wynagrodzenie, jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach i wydatki jednego adwokata, koszty sądowe oraz koszty nakazanego przez sąd osobistego stawiennictwa strony.

Stosownie do postanowień art. 98 § 4 k.p.c. wysokość kosztów sądowych, zasady zwrotu utraconego zarobku lub dochodu oraz kosztów stawiennictwa strony w sądzie, a także wynagrodzenie adwokata, radcy prawnego i rzecznika patentowego regulują odrębne przepisy.

Zawarte w art. 98 § 3 k.p.c. wskazanie rodzajów kosztów objętych domniemaniem ustawowym, że są niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, nie jest wyliczeniem wyczerpującym. Przepis art. 98 § 3 k.p.c. konkretyzuje zasadę ogólną, wyrażoną w art. 98 § 1 k.p.c., nie określa natomiast enumeratywnie kosztów, które należy zaliczyć do kosztów niezbędnych wówczas, gdy strona jest reprezentowana przez adwokata. Wyczerpujące wyliczenie przez ustawodawcę wszystkich niezbędnych kosztów podlegających zwrotowi w razie wygrania sprawy byłoby - jak trafnie zauważa się w doktrynie - niemożliwe. Przepis art. 98 § 3 k.p.c. należy zatem interpretować w ten sposób, że sąd rozstrzygając o kosztach procesu strony wygrywającej może zasądzić na jej rzecz nie tylko zwrot kosztów wskazanych w tym przepisie, lecz także zwrot innych poniesionych przez tę stronę kosztów, jeżeli okażą się one niezbędne do celowego dochodzenia praw lub celowej obrony w rozumieniu art. 98 § 1 k.p.c.

W orzecznictwie sądowym prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym zwrot kosztów zastępstwa procesowego, orzekany zgodnie z ogólną zasadą odpowiedzialności za wynik postępowania (art. 98 k.p.c.), służy przede wszystkim ochronie interesów majątkowych drugiej strony przez zrekompensowanie wydatków poniesionych przez nią w celu ochrony swoich praw. Brak jest racjonalnych podstaw, by strona, na której rzecz zapadło rozstrzygnięcie, musiała samodzielnie pokryć koszty swojego udziału w sprawie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2012r. sygn. akt I UZ 47/11, Lex nr 1215612).

Zasadą wynikającą z art. 16 ust. 1 ustawy - Prawo o adwokaturze jest ustalenie opłaty za czynności adwokackie w umowie z klientem. Reprezentowana przez niego strona może uzyskać zwrot uiszczonych kwot tytułem wynagrodzenia reprezentującego ją pełnomocnika z wyboru na podstawie orzeczenia sądu rozstrzygającego o kosztach procesu.

Na gruncie ogólnych przepisów ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz. U. z 2011r., Nr 177, poz.1054 ze zm.), określających podmiotowe i przedmiotowe przesłanki opodatkowania tym podatkiem (art. 5 ust. 1 pkt 1, art. 8, art. 15 ust. 1 i 2), usługi prawnicze świadczone przez adwokatów są objęte podatkiem od towarów i usług.

Podatek od towarów i usług (VAT) należy do tzw. podatków pośrednich, którymi określa się podatki skonstruowane w ten sposób, że ten, kto jest podatnikiem podatku z punktu widzenia formalnoprawnego, w rzeczywistości nie ponosi jego ciężaru ekonomicznego, gdyż podatkiem

zostaje obciążony inny podmiot. W odniesieniu do podatku od towarów i usług tym podmiotem jest konsument dostarczanego towaru lub usługi (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2006 r. sygn. akt III CZP 127/06, opubl. OSNC 2007/10/150, Prok.i Pr.-wkł. 2008/3/21, Biul.SN 2006/12/11, Pr.Bankowe 2007/10/13, M.Prawn. 2007/9/516).

Wobec powyższego, kwota wypłaconego adwokatowi wynagrodzenia winna być traktowana jako wynagrodzenie za odpłatne świadczenie usług na terytorium kraju, podlegające opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług w rozumieniu art. 5 ust. 1 pkt 1 ustawy. Wynagrodzenie adwokackie, które adwokat uzgadnia ze stroną obligatoryjnie obejmuje podatek od towarów i usług. Ciężar tego podatku obarcza klienta, bowiem to on płaci całkowitą cenę za usługę, nie mogąc zrezygnować z tego elementu ceny, która według aktualnej definicji zawartej w art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 lipca 2001r. o cenach (t.j. Dz.U. z 2013r. poz. 385) oznacza wartość wyrażoną w jednostkach pieniężnych, którą kupujący jest obowiązany zapłacić przedsiębiorcy za towar lub usługę, w której uwzględnia się VAT. W przypadku usług adwokackich ciężar ekonomiczny podatku należnego od wynagrodzenia adwokata poniesie strona korzystająca z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z wyboru, z którym wiąże ją umowa cywilnoprawna.

Od dnia 1 czerwca 2005 r. – wobec zmiany treści przepisu art. 15 ust. 3 pkt 3 ustawy o VAT dokonanej ustawą z 21 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 90, poz. 756) – także czynności adwokatów polegające na świadczeniu pomocy prawnej z urzędu podlegają opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług. Uznaje się, że czynności wykonywane na zlecenie sądu przez adwokatów nie korzystają z wyłączenia z zakresu ustawy o podatku od towarów i usług, wobec niespełnienia jednego z warunków wymienionego w art. 15 ust. 3 pkt 3 ustawy z dnia 11 marca 2004r. o podatku od towarów i usług odnoszącego się do odpowiedzialności zlecającego wykonanie czynności (sąd) za ich wykonanie przez zleceniobiorcę (adwokat). W tej sytuacji czynności stanowiące świadczenie pomocy prawnej z urzędu podlegają opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług na zasadach ogólnych.

Stawki opłat za czynności adwokatów, o których mowa w art. 98 § 3 k.p.c. określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t.j. Dz.U. z 2013r. poz.490), wydane na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 oraz art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188 ze zm.).

Zgodnie z § 2 ust. 1 tego rozporządzenia, zasądzając opłatę za czynności adwokata z tytułu zastępstwa prawnego, sąd bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy adwokata, a także charakter sprawy i wkład pracy adwokata w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia.

W myśl postanowień § 2 ust. 2 rozporządzenia, podstawę zasądzenia opłaty, o której mowa w ust. 1, stanowią stawki minimalne określone w rozdziałach 3-5. Opłata ta nie może być wyższa niż sześciokrotna stawka minimalna ani przekraczać wartości przedmiotu sprawy.

Natomiast § 2 ust. 3 stanowi, że w sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu, opłaty, o których mowa w ust. 1, sąd podwyższa o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności w przepisach o podatku od towarów i usług, obowiązującą w dniu orzekania o tych opłatach.

Z powołanych wcześniej przepisów (art. 98 § 3 k.p.c i § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu) wynika zatem upoważnienie prawodawcy do ingerencji w sposób kształtowania przez sądy podstawy orzeczenia o zwrocie kosztów procesu. Przepisy tego aktu w związku z art. 98 § 1 k.p.c. wprowadzają domniemanie, że opłaty z tytułu wynagrodzenia pełnomocnika, mieszczące się w granicach stawek, stanowią koszty niezbędne do celowego dochodzenia prawa i celowej obrony.

Użycie w rozporządzeniu z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu pojęcia stawki minimalnej oznacza, co do zasady, że stanowi ona minimalne "wynagrodzenie" - według terminu użytego w art. 98 § 3 k.p.c. - jakie przysługuje adwokatowi za prowadzenie danego rodzaju sprawy i które, jako składnik kosztów procesu, jest podstawą rozliczeń tych kosztów między stronami procesu. Nie ma przeszkód, aby strona korzystająca z pomocy adwokata umówiła się, przy zastosowaniu kryteriów określonych w § 3 ust. 1 rozporządzenia, na opłatę w wyższej wysokości od minimalnej stawki opłaty przewidzianej za pomoc prawną dla danego rodzaju sprawy. W takim jednak przypadku, wysokość umówionego wynagrodzenia nie jest wiążąca dla sądu przy dokonywaniu rozliczenia kosztów procesu. Sąd, zasądzając opłatę za czynności adwokata z tytułu zastępstwa prawnego, zgodnie z art. 109 § 2 k.p.c. oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia, bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy adwokata, a także charakter sprawy i wkład pracy adwokata w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Uwzględnienie tych przesłanek następuje jednak w granicach określonych w § 2 ust. 2 rozporządzenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2012 r. sygn. akt IV CZ 107/11; LEX nr 1168556).

Dla rozpoznania sformułowanych w skardze konstytucyjnej zarzutów niezwykle istotne jest ustalenie sposobu sądowej wykładni zaskarżonych przepisów, bo "jeżeli określony sposób rozumienia przepisu ustawy utrwalił się już w sposób oczywisty, a zwłaszcza jeśli znalazł jednoznaczny i autorytatywny wyraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego bądź Naczelnego Sądu Administracyjnego, to należy uznać, że przepis ten - w praktyce swego stosowania - nabrał takiej właśnie treści, jaką odnalazły w nim najwyższe instancje sądowe naszego kraju" (wyrok TK z 28 października 2003 r., sygn. P 3/03, OTK ZU nr 8/A/2003, poz. 82, zob. również wyroki TK z: 8 maja 2000 r., sygn. SK 22/99, OTK ZU nr 4/2000, poz. 107, 6 września 2001 r., sygn. P 3/01, OTK ZU nr 6/2001, poz. 163, 28 stycznia 2003 r., sygn. SK 37/01, OTK ZU nr 1/A/2003, poz. 3, 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07, OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 77).

Wpływ opodatkowania usług adwokackich na wysokość kosztów procesu strony zastąpionej przez adwokata był rozważany w judykaturze. W orzecznictwie sądowym przyjęte zostało stanowisko, zgodnie z którym podatek od towarów i usług (VAT) nie wchodzi w skład niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 10 lutego 1995 r., sygn. akt III CZP 4/95 (OSNC 1995, nr 5, poz. 79) wyraził pogląd, że do wynagrodzenia i wydatków jednego adwokata, zaliczanych do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata (art. 98 § 3 k.p.c.), nie dolicza się podatku od towarów i usług, płaconego od usług adwokackich na podstawie przepisów ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.). Sąd Najwyższy stwierdził, że obowiązujące wówczas przepisy nie dawały podstaw do wyciągnięcia wniosku, iż adwokat może pobrać od klienta, z możliwością obciążenia strony przegrywającej sprawę, kwotę, którą zobowiązany jest odprowadzić do Skarbu Państwa tytułem podatku od towarów i usług. Nie umożliwiały też obciążenia strony przegrywającej proces kosztami adwokackimi strony wygrywającej w wysokości przekraczającej stawki przewidziane rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 48, poz. 220 ze zm.). Pobieranie podatku od towarów i usług obok maksymalnego wynagrodzenia adwokackiego pozostałoby także w sprzeczności z art. 1 ust. 2 ustawy z 26 lutego 1982 r. o cenach (jedn. tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 27, poz. 195 ze zm.). Nie było też podstaw do zaliczenia podatku od towarów i usług do wydatków adwokata ponoszonych przez niego w związku z reprezentowaniem strony w procesie cywilnym, ponieważ podatek ma charakter świadczenia publicznoprawnego, podczas gdy wydatki przewidziane w art. 98 § 3 k.p.c. są świadczeniami cywilnoprawnymi.

Wykładnia ta była aprobowana w orzecznictwie sądowym, w związku z czym Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 27 listopada 2002 r., III CZP 13/02 (OSNC 2004, nr 1, poz. 6) odmówił podjęcia uchwały mającej rozstrzygnąć zagadnienie prawne: "Czy do kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (art. 98 § 1 k.p.c.) strony reprezentowanej przez adwokata lub radcę prawnego zalicza się podatek od towarów i usług uregulowany w ustawie z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.)".

W uchwale z dnia 25 stycznia 2007 r., sygn. akt III CZP 95/06 (OSNC 2007 Nr 12, poz. 17) Sąd Najwyższy przyjął, że: „*Podatek od towarów i usług (VAT) nie wchodzi w skład niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru (art. 98 § 3 k.p.c.)*”(opubl. w OSNC 2007/12/179, Biul.SN 2007/1/14, M.Prawn. 2007/20/1139).

W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że obowiązujący od dnia 15 listopada 2005 r. przepis § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu określa przesłanki orzekania przez sąd o wysokości opłat adwokackich w sposób całościowy, różnicując wyraźnie oba rodzaje zastępstwa prawnego. Nakaz podwyższenia wynagrodzenia o stawkę podatku od towarów i usług dotyczy tylko pomocy prawnej udzielonej z urzędu, a więc nie dotyczy zastępstwa adwokackiego z wyboru.

Zdaniem Sądu Najwyższego, podstawowe znaczenie mają różnice między zastępstwem prawnym udzielonym z urzędu a zastępstwem prawnym z wyboru, odnoszące się w szczególności do podstawy umocowania, ustania zastępstwa oraz wysokości opłat.

Ustanowienie zastępstwa adwokackiego z urzędu następuje orzeczeniem sądu, w ramach stosunku publicznoprawnego. Sposób pokrycia kosztów pełnomocnika uzależniony jest wówczas od wyniku sprawy i skuteczności egzekucji, przy czym reprezentowana strona nie bierze udziału w tej operacji; koszty te ponosi bądź przegrywający przeciwnik, bądź Skarb Państwa (art. 122 k.p.c. oraz § 19-21 rozporządzenia) i nie ma możliwości umownego włączenia w skład kosztów zastępstwa podatku od towarów i usług. Ponadto ponoszone przez Skarb Państwa koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu są wyraźnie niższe niż koszty adwokackie obciążające stronę przegrywającą, gdyż nie mogą przekraczać wymiaru 150 % stawki minimalnej (§ 19 pkt 1 rozporządzenia), podczas gdy umówione wynagrodzenie adwokackie może sięgać sześciokrotnej stawki minimalnej (§ 2 ust. 2 rozporządzenia).

W ocenie Sądu Najwyższego, wyrażonej w uzasadnieniu wspomnianej uchwały, jest oczywiste, że nie można różnicować obowiązków adwokata w zależności od rodzaju zastępstwa prawnego, należy jednak zaakcentować, iż adwokata działającego z wyboru łączy ze stroną umowa określająca jego wynagrodzenie w granicach dopuszczalnej, szerokiej autonomii. Sąd nie może ingerować w sferę uprawnień równorzędnych podmiotów do określenia w drodze umowy ich wzajemnych zobowiązań, decyduje natomiast o wysokości kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata, zasądzanych od strony przegrywającej sprawę na rzecz strony wygrywającej (art. 98 § 1 i 3 k.p.c.). Wynagrodzenie adwokackie nie zawsze podlega zwrotowi w wysokości określonej w umowie, nie tylko z powodu obowiązywania reglamentowanych stawek (art. 98 § 3 i 4 k.p.c.), lecz także skutek niezwiązania sądu wysokością umówionego wynagrodzenia. Po nowelizacji art. 109 k.p.c. sąd samodzielnie określa wysokość kosztów poniesionych przez stronę reprezentowaną przez adwokata, biorąc pod uwagę niezbędny nakład pracy pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, a także charakter sprawy i wkład pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia (por. też § 3 ust. 1 rozporządzenia).

Sąd Najwyższy podkreślił, że wysokość wynagrodzenia adwokackiego została wiążąco określona w omawianym rozporządzeniu (art. 98 § 4 k.p.c.), wydanym na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 oraz art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 ze zm.). Unormowanie to jest wyłączne i wyczerpujące, także w odniesieniu do opodatkowania usług adwokackich podatkiem od towarów i usług. Świadczy o tym treść § 2 ust. 3 rozporządzenia, że wpływ opodatkowania na wysokość wynagrodzenia adwokackiego musi być wiążąco określony tylko w tym akcie prawnym. Prawodawca zdecydował, że wpływ tego opodatkowania dotyczy tylko pomocy prawnej ustanowionej z urzędu. W konsekwencji opłata zasądzana na rzecz strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru, ustalana według wskazań zamieszczonych w § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia, nie zostaje podwyższona o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności w ustawie o podatku od towarów i usług. W tym zakresie podatek od towarów i usług nie wchodzi w skład "zwracalnego" wynagrodzenia adwokackiego (art. 98 § 3 k.p.c.). Nie stanowi też wydatku, ponieważ jest świadczeniem publicznoprawnym.

Stanowisko to jest akceptowane w orzecznictwie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2012 r. sygn. akt I UZ 86/12 (Lex nr 1228427)).

II. Wzorce konstytucyjne.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich przepis art. 98 § 1 k.p.c. w związku z art. 98 § 3 k.p.c. w związku z § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w zakresie, w którym do podlegających zwrotowi od strony przegrywającej proces kosztów celowego dochodzenia praw i celowej obrony, przepis ten nie zalicza kwoty podatku od towarów i usług (VAT) doliczonej do, ustalonego według norm przepisanych wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru strony ponoszącej ciężar tego podatku, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Stosownie do art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. W świetle ustabilizowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego prawo do sądu obejmuje w szczególności:

- prawo dostępu do sądu, tj. uruchomienia procedury przed sądem - organem o określonej charakterystyce (właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym);
- prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności;
- prawo do wyroku sądowego, tj. do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd;
- prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę.

Pierwsze trzy z wymienionych elementów konstrukcyjnych prawa do sądu zostały sformułowane - w ślad za doktryną - w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 1998 r., sygn. K 28/97, OTK ZU nr 4/1998, poz. 50, ostatni dodano w wyroku z 24 października 2007 r., sygn. SK 7/06, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 108).

Dla oceny konstytucyjności zakwestionowanej regulacji zasadnicze znaczenie mają dwa, spośród wymienionych wyżej, elementy prawa do sądu, tj.: prawo dostępu do sądu oraz prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności.

Prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia postępowania przed sądem ma znaczenie podstawowe, pierwotne wobec pozostałych postaci tego prawa. Umożliwia ono bowiem korzystanie z pozostałych gwarancji określonych w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny

wielokrotnie podkreślał, że w państwie prawnym prawo do sądu nie może być rozumiane jedynie formalnie, jako dostępność drogi sądowej w ogóle, lecz i materialnie, jako możliwość prawnie skutecznej ochrony praw na drodze sądowej (por. uchwałę z dnia 25 stycznia 1995r. sygn. W 14/94, Z.U. 1995; wyrok z dnia 12 marca 2002r. sygn. P 9/01, Z.U. 2002/2A/14).

Także w literaturze wskazuje się, że z samej istoty konstytucyjnego prawa do sądu wynika obowiązek zapewnienia realności tego prawa, nie może ono być rozumiane tylko formalnie. Na ustawodawcy ciąży w szczególności obowiązek kształtowania procedur sądowych w sposób optymalnie zapewniający każdemu prawo do rozpatrzenia jego sprawy na zasadach określonych w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz obowiązek stałej analizy obowiązującego prawa z punktu widzenia dostateczności warunków dla realizacji prawa do sądu (por. Z.Czeszejko-Sochacki, Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11-12, s.96). Prawo dostępu do sądu może być naruszone zarówno bezpośrednio (poprzez wyłączenie drogi sądowej), jak i pośrednio (poprzez ustanowienie takich wymogów formalnych uruchomienia procedury sądowej, które czynność tę czyniłyby nadmiernie utrudnioną). W przypadku pośredniego naruszenia prawa dostępu do sądu prawo to przekształca się w jego atrapę, stanowi wówczas pozór prawa, bo obywatel jest tego prawa w rzeczywistości pozbawiony. Jak bowiem wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 16 stycznia 2006r. (sygn. SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2) sprawiedliwość proceduralna należy do istoty konstytucyjnego prawa do sądu, albowiem prawo do sądu bez zachowania standardu rzetelności postępowania byłoby prawem fasadowym.

Ustalając natomiast treść normatywną konstytucyjnego nakazu odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, należy przypomnieć, że z ugruntowanego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, iż wymóg "rzetelnego procesu" zakłada realizację licznych zasad procesowych. Wśród nich wskazuje się przede wszystkim na sprawiedliwość i jawność postępowania (por. np. wyroki z: 13 maja 2002 r., sygn. SK 32/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 31; 12 maja 2003 r., sygn. SK 38/02, OTK ZU nr 5/A/2003, poz. 38; 23 października 2006 r., sygn. SK 42/04, OTK ZU nr 9/A/2006, poz. 125).

Zgodnie z ustalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego wynikające z art. 45 Konstytucji RP prawo do sądu obejmuje również prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, w tym właściwego ukształtowania opłat przed organami wymiaru sprawiedliwości (por. wyrok TK z dnia 29 maja 2002r. sygn. P 1/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 36).

Przechodząc do kwestii kosztów postępowania w aspekcie konstytucyjnego prawa do sądu należy odwołać się do tych orzeczeń, w których Trybunał Konstytucyjny uznał, że regulacje dotyczące kosztów postępowania mieszczą się w prawie do sądu i mogą być oceniane pod względem zgodności z art. 45 Konstytucji RP (por. np. wyroki z: dnia 12 czerwca 2002r. sygn. P 13/01, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 42; dnia 30 marca 2004r. sygn. SK 14/03, OTK ZU nr 3/A/2004, poz. 23; dnia 23 maja 2005r. sygn. SK 44/04; dnia 29 kwietnia 2008r. sygn. SK 11/07, OTK ZU nr 3/A/2008, poz. 47; dnia 17 listopada 2008r. sygn. SK 33/07, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 154). W wyrokach tych Trybunał wyraził pogląd, iż „wśród elementów ograniczających realizację prawa do sądu, wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, mogą się znajdować bariery o charakterze ekonomicznym, w szczególności mające postać wygórowanych kosztów, niezbędnych dla wszczęcia i prowadzenia postępowania sądowego (sygn. SK 14/03). Trybunał przyjmował przy tym, że dla uznania określonego sposobu ponoszenia kosztów procesu za ograniczenie korzystania z prawa do sądu nie ma znaczenia to, że – „niejako z natury rzeczy – definitywne obciążenie kosztami następuje po przeprowadzeniu postępowania, a więc wówczas, gdy już z prawa do sądu skorzystano (użyto tu nawet terminu: „skonsumowano”).

Granice regulacyjnej swobody ustawodawcy w tym zakresie są wyznaczone przez zasadę proporcjonalności, wyrażoną w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Konieczne jest bowiem - zarówno przy stanowieniu zasad ponoszenia kosztów procesu, jak i przy określaniu ich poziomu - wyważenie wielu sprzecznych interesów różnych podmiotów, a także udzielenie ochrony interesowi publicznemu. Nie można np. nie dostrzegać znaczenia sposobu regulacji instytucji kosztów postępowania przy eliminowaniu pieniądza, zwłaszcza w sprawach z zakresu oskarżenia prywatnego. Klauzula porządku publicznego (powołana w art. 31 ust. 3 Konstytucji) zezwala na uwzględnienie takiego właśnie kryterium przy określaniu zasad i poziomu obciążania kosztami postępowania sądowego. "Za sprzeczne z zasadą dostępności do sądu uważać więc można nie tyle samo ustanowienie kosztów sądowych, ponoszonych przez uczestników postępowania sądowego, lecz zasady ich ewentualnego rozłożenia między uczestnikami, a także ukształtowanie ich na zbyt wysokim poziomie. Zakres obciążenia kosztami procesu osoby zainteresowanej uzyskaniem rozstrzygnięcia sądowego powinien bowiem pozostawać w proporcji do rodzaju dobra, którego naruszenie staje się przedmiotem postępowania sądowego, możliwości zrealizowania ochrony słusznego interesu bez orzeczenia sądu lub na innej drodze, a wreszcie od wyniku sporu, zgodnego (lub niezgodnego) ze stanowiskiem osoby, na którą włożono obowiązek zapłaty kosztów" (tak w wyroku o sygn. SK 14/03).

Trzeba się zgodzić z argumentacją zawartą w uzasadnieniu do sprawy SK 14/03, że pośród elementów ograniczających realizację prawa do sądu, wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji, mogą się znajdować bariery o charakterze ekonomicznym, mające postać wygórowanych kosztów, niezbędnych do wszczęcia i prowadzenia postępowania sądowego. Ograniczenie dostępności do sądu poprzez istnienie barier ekonomicznych może przejawiać się w nadmiernie wysokim ryzyku ekonomicznym, wywołanym zarówno zasadami, wedle których kształtuje się ostatecznie obowiązek ponoszenia kosztów postępowania, jak i konsekwencji wygórowanego poziomu kosztów. To właśnie ryzyko może powstrzymywać przed korzystaniem z prawa do sądu. Wygórowany poziom kosztów, jak i zasady ich rozkładu mogą być zatem podnoszone jako zarzut ograniczenia dostępności do sądu. Za sprzeczne z zasadą dostępności do sądu można więc uważać nie tyle samo ustanowienie kosztów sądowych ponoszonych przez uczestników postępowania sądowego, lecz zasady ich ewentualnego rozłożenia pomiędzy uczestników, a także ukształtowanie ich na zbyt wysokim poziomie (wyrok TK z dnia 24 maja 2005r. sygn. SK 44/04).

Poziom kosztów, jak i zasady ich rozkładu mogą być zatem kwalifikowane jako ograniczenie dostępności do sądu.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, prawodawca, wyłączając - w sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z wyboru – dopuszczalność podwyższenia przez sąd opłaty za czynności adwokackie o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności w przepisach o podatku od towarów i usług, naruszył art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

Ograniczenie dostępności do sądu przez istnienie barier ekonomicznych przejawia się w pozbawieniu strony korzystającej z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z wyboru, możliwości uzyskania zwrotu od przeciwnika procesowego przegrywającego sprawę, kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, do których należy podatek od towarów i usług należny od wynagrodzenia pełnomocnika. Prawo do sądu zostało ograniczone wskutek niewłaściwego ukształtowania rozkładu kosztów procesu pomiędzy stronami postępowania.

Trzeba podkreślić, że strona ustanawiająca pełnomocnika z wyboru obowiązana jest uiścić podatek od całej umówionej ceny usługi. Nie ma żadnego racjonalnego powodu, dla którego strona wygrywająca proces zostaje pozbawiona zwrotu części wydatków, które musiała ponieść opłacając pełnomocnika z wyboru. Dotyczy to także przypadku, gdy sąd – obniżając wynagrodzenie

adwokackie podlegające zwrotowi – uznaje za słusznie należną stronie wygrywającej proces jedynie część wynagrodzenia.

W wyroku z dnia 30 października 2012r. sygn. SK 20/11 Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę na obowiązek państwa zapewnienia prawa dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej, gdyż tylko w ten sposób może dojść do urzeczywistnienia prawa dostępu do sądu, które jest immanentnym elementem prawa do sądu wynikającego z art. 45 ust. 1 Konstytucji. W systemie prawa istnieje szereg uregulowań ustawowych, przewidujących świadczenie pomocy prawnej dla osób, które nie mogą samodzielnie ponieść jej kosztów. Właściwe regulacje zawarte są w art. 117 i nast. k.p.c., w art. 244 i art. 253 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2012 r. poz. 270 ze zm.), w art. 78 i art. 88 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.), w art. 125 i art. 176 ustawy z dnia 10 września 1999 r. - Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765, ze zm.), w art. 23 i art. 30 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. - Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848, ze zm.), w art. 33 ust. 6 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2012 r. poz. 768) oraz w art. 48 ust. 2 ustawy o TK.

Niemniej jednak możliwość skorzystania przez obywatela z pomocy prawnej z urzędu uzależniona jest od wykazania przez osobę ubiegającą się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu spełnienia określonego przez ustawodawcę kryterium, którym dla osoby fizycznej jest brak możliwości poniesienia kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny (art. 117 § 2 k.p.c., art. 246 ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, art.78 § 1 k.p.k.). Obywatele, którzy nie spełniają wspomnianego wyżej kryterium będą musieli sami ponieść koszty wynagrodzenia adwokata, jeżeli zdecydują się na ustanowienie pełnomocnika z wyboru.

Rozwiązanie przyjęte w zakwestionowanej regulacji, może skutecznie zniechęcić stronę do aktywności procesowej, a zatem ograniczyć temu podmiotowi dostęp do sądu. Ekonomiczna kalkulacja "zysków i strat" związana z ryzykiem ponoszenia przez stronę kosztów zastępstwa procesowego może spowodować, że podmiot ten będzie powstrzymywał się przed wkroczeniem na drogę sądowej ochrony prawa.

W kontekście art. 45 ust. 1 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny zauważał, że zasada odpłatności wymiaru sprawiedliwości (a więc także wyjątki od niej w postaci zwolnienia od kosztów sądowych) ma "istotne znaczenie dla zapewnienia stronom (podmiotom prawnym) dostępu

do sądu dla realizacji ochrony ich praw" (por. wyroki o sygn. P 4/04, SK 33/07 i P 37/07; podobnie np. wyroki z: 23 marca 2010 r., sygn. SK 47/08, OTK ZU nr 3/A/2010, poz. 25; 16 grudnia 2003 r., sygn. SK 34/03, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 102 i 29 maja 2002 r., sygn. P 1/01, OTK ZU nr 3/2002, poz. 36). Zasada odpowiedzialności za wynik procesu, a tym samym obowiązek zwrotu kosztów postępowania na rzecz strony wygrywającej proces, jest elementem sprawiedliwego postępowania sądowego i w tym zakresie objęta gwarancjami konstytucyjnymi wynikającymi z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP (postanowienia z: 15 grudnia 2003 r., sygn. Ts 147/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 78, 81, 82, 84 i 85; 16 lutego 2004 r., sygn. Ts 173/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 90; 5 stycznia 2004 r., sygn. Ts 153/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 83; 16 lutego 2004 r., sygn. Ts 175/03, Ts 176/03, Ts 177/03, Ts 181/03, OTK ZU nr 1/B/2004, poz. 93-96).

Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982r. – Prawo o adwokaturze, opłaty za czynności adwokackie ustala umowa z klientem. Adwokat świadczący usługi prawne na rzecz strony umowy, jest zobowiązany do zapłaty podatku od towarów i usług. Adwokat jako sprzedawca usługi nie może przerzucać na nabywcę tej usługi obowiązku podatkowego; przerzuca na klienta jedynie skutek ekonomiczny. Nie budzi jednak wątpliwości, że strona - decydując się na zlecenie prowadzenia sprawy adwokatowi - obowiązana jest zapłacić cenę zawierającą podatek od towarów i usług. Stosownie do art. 3 ust.1 pkt 1 ustawy o cenach, cena oznacza wartość wyrażoną w jednostkach pieniężnych, którą kupujący jest obowiązany zapłacić przedsiębiorcy za towar lub usługę; w cenie uwzględnia się podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów sprzedaż towaru (usługi) podlega obciążeniu podatkiem od towarów i usług oraz podatkiem akcyzowym. Podatek od towarów i usług od wynagrodzenia należnego adwokatowi z wyboru w praktyce nie stanowi zatem kosztu, którego poniesienia klient może uniknąć. Tak więc konieczność uiszczenia omawianego podatku pozostaje w ścisłym związku z wydatkami poniesionymi przez stronę w postępowaniu sądowym toczącym się z jej udziałem. Koszt ten, jako niezbędny do celowego dochodzenia praw i celowej obrony powinien być przedmiotem zwrotu, w ramach rozliczania poniesionych przez strony kosztów procesu, zgodnie z zasadą ustanowioną w art. 98 § 1 k.p.c.

Takie ukształtowanie procedury sądowej nie może być również, zdaniem Rzecznika, uznane za sprawiedliwe w kontekście zasady rzetelnej procedury w sytuacji, gdy uiszczenie VAT od wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru jest poniesieniem wydatku, który z obiektywnego punktu widzenia jest konieczny do realizacji praw strony w postępowaniu sądowym. Skoro ustawodawca w art. 98 § 3 k.p.c. zaliczył wynagrodzenie jednego adwokata do kosztów niezbędnych, to nie inaczej

- aczkolwiek na podstawie art. 98 § 1 k.p.c. - należy zakwalifikować koszt poniesionego przez stronę podatku od towarów i usług.

Przewidziane w zakwestionowanej regulacji rozłożenie ryzyka ponoszenia kosztów może prowadzić do tego, iż strona, świadoma braku możliwości odzyskania kosztów korzystania z pomocy pełnomocnika z wyboru, będzie powstrzymywała się od jego ustanowienia, co z kolei może wpłynąć na jej sytuację procesową i wynik postępowania.

Regulacje prawne nie mogą powodować sytuacji, w której strona uzyskująca rozstrzygnięcie zgodne ze stanowiskiem zajmowanym przez siebie w postępowaniu sądowym, nie mogłaby domagać się uwzględnienia rzeczywiście poniesionych przez nią i niezbędnych wydatków. Za odpowiadającą postulatowi równości i sprawiedliwości należy uznać zasadę, zgodnie z którą do zwrotu kosztów jest zobowiązany ten, czyje stanowisko nie utrzymało się w toku postępowania, zaś osoba, której racje uznano w wyroku - może liczyć na zwrot swoich uzasadnionych wydatków (wyrok TK z dnia 18 października 2011r. sygn. SK 39/09).

Rzecznik Praw Obywatelskich ma świadomość, że w świetle rozwiązań prawnych obowiązujących w zakresie zwrotu kosztów postępowania cywilnego, wynagrodzenie adwokackie nie zawsze podlega zwrotowi w wysokości określonej w umowie, nie tylko z powodu obowiązywania reglamentowanych stawek, lecz także wskutek niezwiązania sądu wysokością umówionego wynagrodzenia (§ 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu).

Niemniej jednak, w ocenie Rzecznika, regulacja prawna, która wyłącza możliwość zwrotu na rzecz strony wygrywającej sprawę poniesionego przez nią kosztu niezbędnego do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, mimo że jej stanowisko utrzymało się w toku postępowania, musi budzić poważne wątpliwości z punktu widzenia reguł materialnej sprawiedliwości. W praktyce może zatem dochodzić do powstawania sytuacji, kiedy strona wygrywająca proces nie uzyska uzasadnionej rekompensaty poniesionych w tym procesie wydatków.

Przerzucenie na nią ekonomicznego ciężaru zapłaty obowiązkowego podatku, nawet od tej części wynagrodzenia adwokata, którą sąd uznał za usprawiedliwioną pozostaje, zdaniem Rzecznika, w sprzeczności z zasadą zwrotu kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (art. 98 § 1 k.p.c.), co w rezultacie czyni kwestionowaną normę niespójną i niesprawiedliwą.

W świetle całokształtu przytoczonych okoliczności, w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, uzasadnionym pozostaje zapatrywanie, zgodnie z którym art. 98 § 1 k.p.c. w związku z art. 98 § 3 k.p.c. w związku z § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w zakresie, w którym do podlegających zwrotowi od strony przegrywającej proces kosztów celowego dochodzenia praw i celowej obrony, przepis ten nie zalicza kwoty podatku od towarów i usług (VAT) doliczonej do, ustalonego według norm przepisanych, wynagrodzenia pełnomocnika z wyboru strony ponoszącej ciężar tego podatku, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich